

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 2, 2021 | 25.02.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.2.106](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.106)

УДК 332.365

*Ю. С. Герасименко,
к. е. н., доцент кафедри статистики і економічного аналізу,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
ORCID ID: 0000-0002-8888-7472*

*Р. М. Остапенко,
к. е. н., доцент кафедри статистики і економічного аналізу,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
ORCID ID: 0000-0002-5976-5871*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

*Y. Herasyenko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis,
Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva
R. Ostapenko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis,
Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva*

SPECIFIC ASPECTS OF STATE SUPPORT FOR THE PRODUCTION OF ORGANIC PRODUCTS IN WORLD PRACTICE

В статті аналізуються проблеми державної підтримки виробників органічної продукції в різних країнах світу. Підкреслюється, що виробництво органічної продукції має як економічну доцільність, так екологічну та соціальну складову. Метою роботи є дослідження практичних проблем відносно та державної підтримки виробництва органічної продукції у країнах світу. Підкреслюється, що у Європейському Союзі існують загальні програми підтримки на різних рівнях.

Пропонується деталізувати політику підтримки виробників, які вирішили перейти до виробництва органічної продукції та вже сертифікованих виробників продукції. Запропоновано також провести поділ екологічно орієнтованої продукції на два види: зелена продукція, яка вироблена без застосування хімічних речовин та органічна продукція. Повинен бути створений механізм державної підтримки який включає в себе: нормативну складову, прозорі адміністративні засоби регулювання ринку, економічну складову, соціальну складову, екологічну складову.

The article analyzes the problems of state support for producers of organic products in different countries. It is highlighted that the production of organic products has both economic feasibility and environmental and social component.

The aim of the paper is to research on practical problems in relation to state support for the production of organic products in the various world countries. It is emphasized that the European Union has general support programs of different levels. At the same time, each country has its own specific features in the organizational structure of the state support. In France, organic enterprises are entitled to a subsidy of EUR 900 per ha for gardening and sugar beet, EUR 300 per ha for annual herb production, EUR 450 per ha for vegetable crops, EUR 350 per ha for grapes, EUR 130 per ha for artificial hayfields, EUR 44 per ha for natural hayfields, EUR 900 per ha for medicinal and aromatic crops. Attention is paid to the experience of state support of organic agriculture in the European Union countries within the school milk and fruit program. The EU budget provides 100 and 150 million EUR for these purposes.

The US experience is being used, in which the Farm Service Agency (FSA) finances the transformation of farming into organic farming, expenses for real estate, equipment, insurance, creation of buffer zones, maintenance costs, costs of equipment for storage and processing, compensation of crops loss, costs of water and land, resources saving, field mapping and accounting.

It is proposed to detail a policy of support for producers who have decided to switch to organic production and already certified producers. It is also proposed to separate ecologically-oriented products into two types: green products, which are produced without using chemicals, and organic products. There should be created a mechanism of state support, which includes: regulatory component, clear administrative methods of market regulation, economic, social and environmental components. These actions should create an economic mechanism that will be a real boost for the development of the organic products market in Ukraine.

Ключові слова: державна підтримка; виробництво органічної продукції; зелена економіка; дотації; субсидії; економічний механізм.

Key words: state support; production of organic products; green economy; grants; subsidies; economic mechanism.

Постановка проблеми та зв'язок з науковими та практичними завданнями. Екологічно орієнтований агробізнес має досить коротку історію свого розвитку, але він зарекомендував важливість свого існування, як з економічної доцільності, так і з екологічної та соціальної складової. Здоров'я нації, якість життя визначається, як якістю продуктів харчування, так і рівнем забруднення навколишнього середовища. В демократичних країнах уряд звертає увагу на ці складові. Збільшення виробництва екологічно-орієнтованої продукції дозволяє в значній мірі вирішувати окреслені проблеми. Більше того, виробництво органічної продукції для фермерів дає зниження ризиків та дозволяє стабілізувати ціни на готову продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економіки виробництва органічної продукції широко досліджуються в роботах Артиш В., Безуса Р., Данилишина Б., Дудар О., Мельник Л., Москаленко А., Скидана О., Ульяновченка О., Фурдичко О., Хвесика М., Ходаківської О., Шубравської О., Якубів В., Яценко О. та інші. Водночас необхідно відзначити, що незважаючи на значну кількість напрацювань у науковому, методичному і практичному аспектах стосовно даної проблеми, недостатньо дослідженими залишаються питання особливостей формування економічний механізму державного стимулювання розвитку екологічно орієнтованого агробізнесу. Саме це зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є дослідження практичних проблем відносно державної підтримки виробництва органічної продукції у країнах світу.

Вклад основного матеріалу. Розвиток органічного ринку залишається пріоритетом аграрної політики України, тому для Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства важливо дотримуватись спільного вектору розвитку з Європейським союзом у цьому питанні. Однак, саме Європейський Союз є прикладом того, як держава може взаємодіяти з екологічно орієнтованим бізнесом. В даному контексті слід відмітити, що існують загальні програми підтримки на рівні Європейського Союзу. Однак, кожна країна при цьому має і свої власні особливості в організації державної підтримки. Так, у деяких регіонах Франції можна отримати субсидії для компенсації витрат на сертифікацію та інспектування, розмір яких також залежить від регіону. У доповнення до субсидій виробники органічної сільськогосподарської продукції можуть також звертатись за податковим кредитом, проте його не можна отримати одночасно з виплатами на підтримку ведення органічного виробництва [1]. У Франції також існує відповідна методика, яка дозволяє компенсувати втрати фермерів від переходу до органічного виробництва як по окремим витратам,

так і за величиною прибутку. Зокрема, на 2015-2020 року передбачено допомога органічним підприємства на рівні 900 євро/га для садівництва та цукрового буряка, 300 євро/га при виробництві однорічних трав, 450 євро/га - овочевих культур, 350 євро/га - винограда, 130 євро/га для штучних сінокосів, 44 євро/га для природних сінокосів, 900 євро/га - лікарських та прафюмерних культур [2]. Подібні виплати безумовно, не можливі в Україні в силу об'єктивних умов. Разом з тим, вони можуть бути використані як принцип підтримки виробників.

Цікавий досвід державної підтримки виробників органічної продукції країнах ЄС за програмою шкільного молока та фруктів. Бюджетом ЄС на ці цілі передбачено відповідно 100 та 150 млн. євро. При цьому, перевагу при закупівлі продуктів, мають саме виробники органічної продукції [3]. В межах даної програми, учні латвійських шкіл мали можливість отримувати безкоштовно склянку молока (до 250 мл) щодня завдяки національному співфінансуванню. Подібна практика, не тільки дає можливість вирішувати проблеми якісного харчування школярів, а і приховано рекламувати органічну продукцію.

При просуванні органічної продукції існують і інші проблеми. Дослідження, яке спиралось на опитування 529 мешканців Бельгії відносно сприйняття органічної продукції встановило, що переважна більшість опитуваних вважає органічні овочі більш небезпечними [4]. Однак, в даному випадку люди розуміють, що чітких наукових доказів, стосовно безпечності органічної продукції для організму людини не існує, або проблема потребує більш детальних дослідження. Разом з тим, виявлено, що в більшій мірі зацікавлені в органічній продукції споживачі старших вікових груп сім'ї з маленькими дітьми. Сприйняття органічної продукції не залежить від статі, місця проживання (сільське чи міське), освіти та рівня доходу.

Як стверджують датські дослідники досвід органічних закупівель в свідчить, що у багатьох випадках мають місце бюрократичні перешкодження на шляху реального вирішення цієї проблеми. Особисті уподобання та ставлення залучених бюрократів можуть відігравати важливу роль як на рівні муніципалітетів, так і на рівні закладів освіти [5]. Дана проблема, безумовно, буде мати суттєве значення і в Україні.

Польські дослідники також прийшли висновку, що державні підтримка органічного виробництва об'єктивно необхідна [6]. За їх даними ефективність використанні землі за величиною доданої вартості в звичайних підприємствах вища на 30-64% ніж в органічних, що ставить останні в нерівні умови. Однак, М. Ігнатенко та Н. Новак вважають, що державна підтримка органічного виробництва в Польщі вже доволі суттєва [7]. За їх даними органічні підприємства в Польщі додатково отримували в 2010 р. еквівалент 127 дол. США за 100 га оранки, 42 дол. США за 1 га пасовищ і майже 157 дол. США за 1 га багаторічних насаджень. Уряд також частково компенсував вартість сертифікації "органічних" підприємств. Однак, це менше ніж в Ірландії де фермерські господарства площею менше 3 га отримували підтримку від держави на рівні 242 євро / га у перехідний період та 121 євро / га при придбанні статусу "органічний". Сільськогосподарські виробники які мали площ земель від 3 до 40 га отримували підтримку на рівні 181 та 91 євро / га відповідно.

В США Агентство сільськогосподарських послуг (FSA) фінансує перетворення фермерського господарства на органічне, витрати на нерухомість, обладнання, страхування, створення буферних зон, експлуатаційні витрати, витрати на обладнання для зберігання та переробки, відшкодування втрат врожаю, витрат на воду та землю збереження ресурсів, картографування полів та звітність. То б то, доволі широка програма різних заходів. Відносно України автори роблять висновок, що незважаючи на стрімкий розвиток органічного ринку, державна підтримка повинна бути зосереджена на сертифікації, фінансуванні навчальних та академічних програми для виробників та споживачів; сприянні співпраці між агентами ланцюга поставок; імплементації органічного законодавства.

Не тільки в розвинутих країнах світу існує державна політика, що до підтримки виробників органічної продукції. В Шрі-Ланці в 2016 році була прийнята програма «Нація, вільна від токсинів». Дана програма має трирічний термін, встановлює десять напрямків діяльності, спрямованих на поступове припинення дії токсичних хімічних речовин у сільському господарстві. В Індонезії державну підтримку отримують фермери, які займаються виробництвом органічного рису. Зокрема, державна допомога надається у формі створення центрів розвитку, сприяння сільськогосподарським машинам, польової школи з інтегрованого посіву та сертифікації органічних продуктів [8]. Цікаве дослідження було проведене шляхом опитування фермерів з острова Суматра в Індонезії. Виявилось, що 90 % опитаних вважають, що органічне землеробство може ймовірно зменшити дохід від сільського господарства, обсяги виробництва продукції, має складний маркетинг, є більш ризикованим, ніж звичайне сільське господарство та має більший потенціал невдачі [9]. Подібні результати дещо суперечать тим, які було наведені нами вище відносно опитування фермерів Нікарагуа. Саме тому, перехід до органічного виробництва вимагає особливої уваги не тільки від самих виробників, а і державних органів, відповідальних за розвиток аграрної сфери. Урядом Індії також прийнята програма розвитку органічного сектору яка охоплює підтримкою 150 тис. фермерів. В Тайланді прийнята урядова політика щодо сприяння сталого сільського господарства та органічного сільського господарства. Зокрема, Міністерство суспільного здоров'я на Тайланді затверджена програма "Здоров'я для всіх", яка має поширювати інформацію відносно корисності органічної продукції [10].

Уряд Бразилії пропонує 30% премію на ціну для органічної сертифікованої продукції, що повинно сприяти, переходу виробників до її виробництва [11]. Однак самі автори статті ставлять питання чи дасть подібна практика можливість розвиватися органічним підприємствам? Їх висновок полягав в тому, що навіть за цих умов дрібним фермерам, які складають переважну більшість виробників органічної продукції, буде важко

конкурувати з виробниками звичайної продукції. Одна з причин цього низький рівень диверсифікації виробництва в даній групі підприємств, а відповідно і більш високий рівень ризику.

В Китаї планує інвестувати близько 187 млн. євро тільки в освіту та навчання фермерів відносно технологій ведення органічного сільського господарства протягом 2016-2020 років. Слід відмітити, що в Китаї існує власна система класифікації екологічної продукції яка включає наступні групи продукції за рівнем екологічної безпеки: небезпечна, зелена їжа та органічна [12]. Однак, автори дослідження стверджують, що прихильність уряду до екологічне землеробство має поверхневий характер. Причина цього пов'язана на їх думку в обмеженій участю громадянського суспільства в прийнятті та обговоренні, системи стандартів якості продуктів. Це в свою чергу визиває недовіру суспільства. Подібної точки зору притримувалися інші дослідники. Зокрема, це стосується такого продукту як сухе молоко, де недовіра споживачів може мати суттєвий вплив на обсяги споживання [13].

Проблеми з сприйняттям органічної продукції як особливої складової ринку харчових продуктів існують і в Австралії. За результатами дослідження попит на цю продукцію повільно зростає, оскільки споживачі не сприймають ці продукти як такі які мають особливі переваги перед звичайними продуктами [14]. Ця продукція набагато дорожча за традиційну продукцію, крім того клієнтів бентежать використання різних термінологій, таких як органічна, зелена та екологічна при просуванні харчових продуктів. Проблема довіри споживачів розповсюджуючи не тільки на виробників овочів та фруктів, а і на продукти їх переробки на промислових підприємствах [15]. Виходячи з цього, державної підтримки потребує в першу чергу витрати на формування відповідної політики та ідеології у клієнтів відносно органічної продукції.

Що стосується України, то проблеми державної підтримки органічного виробництва також обговорюються вченими. Марениченко В. серед перспективних галузей економіки, які потребують державної підтримки виділяє розвиток зеленого туризму та просування органічної продукції на зовнішні ринки [16]. Це на думку автора дасть можливість збільшити як експорт продукції, так і відповідно її виробництво. Подібної точки відносно перспектив розвитку експортного напрямку органічного виробництва дотримуються також інші автори. Однак, при цьому робиться уточнення відносно збільшення ніші експорту в європейські країни, оскільки Україна має відкритий, великий регіональний ринок (завдяки зоні вільної торгівлі) та певним чином встановленим торговим відносинам з деякими європейськими імпортерами, а ЄС має економічний інтерес до розвитку органічне виробництво в Україні [17]. Таким чином, створення дієвого механізму органічного виробництва може призвести до збільшення експорту, а і відповідно надходження валюти до країни.

Л. Мармуль вважає, підтримку органічного виробництва повинна здійснювати не тільки держава, а всі інститути суспільства, які підрозділяються на формальні та неформальні [18]. Серед перших автори виділяють процедуру організації стандартизації та сертифікації, ліцензування, екологічного аудиту та моніторингу, систему субсидювання та штрафні санкції, кредитування та оподаткування, страхування та компенсації. До другої групи автор відносить громадський контроль, освіта та виховання, екологічна самосвідомість, професійна самосвідомість, етика та мораль, культурні цінності. Відповідним чином всі ці інституції необхідно цілеспрямовано розвивати у напрямку просування формування відповідної філософії щодо цінності органічної продукції, її позитивного впливу на здоров'я людини, а процесу виробництва – на екологію навколишнього середовища.

Таким чином, досвід як України, як і інших країн світу свідчить проте, що держава має бути активним гравцем на ринку органічної продукції. Саме це відбувається в більшості країн де органічне виробництво набуло розвитку та виступає в якості окремої складової ринку. Проведений огляд різних систем державної підтримки дозволяє нам сформулювати власний погляд відносно даної ситуації. З нашої точки зору державна підтримка еколого орієнтованого бізнесу повинна охоплювати як підтримку споживачів, через розширення попиту, так і формування механізму дотацій виробникам продукції. Окремий блок питань повинен включати в себе стратегічні заходи з формування іміджу органічної продукції на ринку.

З нашої точки зору повинна буде деталізована політика підтримки тих виробників, які по-перше, вирішили перейти до виробництва органічної продукції, по-друге державної підтримки потребують і вже сертифіковані виробники продукції. Фактично, це має бути дві програми, кожна з своїми умовами фінансування. При цьому вважаємо доречним запропонувати поділ екологічно орієнтованої продукції два виду:

- зелена продукція, яка вироблена без застосування хімічних речовин;
- органічна продукція.

Перша група повинна вкласти в себе тих виробників, які знаходяться на перехідному етапі до отримання сертифікату на органічну продукція. То б то вони відмовились вже від застосування хімічних речовин при виробництві, однак не отримали ще офіційного статусу та права використовувати торгову марку органічної продукції

В даному випадку, через запровадження додаткових витрат на підтримання родючості ґрунтів та боротьби з хворобами та шкідниками рослин, тварин держава може запропонувати партнерські програми. Одна з причин цього полягає в тому, що за результатами наведених нами вище опитування фермерів в Європі багато з них вважають, що входження в органічний бізнес є ризиковою справою. Саме тому дії держави повинні бути спрямовані на поширення впевненості виробників у початку справи переходу до виробництва органічної продукції. З нашої точки зору, при цьому повинні бути розроблені програми по наступним культурам та видам продукції:

Відносно підтримки експорту органічної продукції. За даними сайту «Organicinfo» у 2019 році обсяг експорту органічної продукції дорівнював 189 млн. дол. [19]. Це безумовно не дуже значна величина з точки зору загального експорту продукції сільського господарства, хоча дуже суттєво якщо порівнювати її з обсягами внутрішнього ринку який дорівнював лише 23,4 млн дол. Таким чином, майже 89% виробленої органічної продукції експортується. Виходячи з цього, в сьогоденнішніх реаліях підтримка експорту буде означати підтримку виробника даної продукції. Серед регіонів куди експортується органічна продукція 85% припадає на Європи та 12% на Північну Америку. На інші регіони припадає 3% експорту. Таким чином. Сьогодні питання експорту органічної продукції в значній мірі обумовлені нашими відносинами з країнами Європейського Союзу. Підтримка експорту можлива на шляху визнання вітчизняних сертифікатів, ліквідації квот та мита.

Висновок. Функціонування ринку еколого орієнтованого аграрного бізнесу вимагає наявності відповідно економічного механізму, який був мотивом виробників переходити на виробництво органічної продукції. Даний механізм повинен створювати правила гри на ринку та визначати оптимальні економічні рішення суб'єктів господарювання. Економічний механізм включає в себе також організаційні складові, тобто механізм взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів. Виходячи з цього економічний механізм екологічно орієнтованого агробізнесу слід трактувати як систему взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів в процесі виготовлення продажу та споживання екологічної продукції з метою оптимізації власних ресурсів.

Пропонується концептуально модель можливого економічного механізму виробництва екологічно орієнтованої продукції. Вона повинна включати в себе державну стратегію розвитку екологічно орієнтованого агробізнесу на базі якої повинні бути створенні інституції та механізми її реалізації в першу чергу через економічні інтереси суб'єктів. Даний механізм також повинен включати в себе: нормативну складову, прозорі адміністративні засоби регулювання ринку, економічну складову, соціальну складову, екологічну складову.

Одним з реальних заходів підтримки органічного виробництва є різні державні програми. Зокрема в країнах Європейсько Союзу є державна підтримка виробників органічної продукції має комплексний характер. Вона в себе прямі платежі виробникам, фінансова підтримка перетворення звичайного сільського господарства на органічне, закупівлю органічної продукції для шкіл, програму підвищення обізнаності населення, наукові дослідження. В США також здійснюється фінансування програм перетворення фермерського господарства на органічне. В інших країнах також мають відповідні програми підтримки підприємств в перехідний період та реклами переваг органічної продукції серед населення.

Література.

1. Новак Н.П. Світовий досвід державної підтримки виробництва органічної продукції. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_6_26 (дата звернення 10.10.2020 р.)
2. Les chiffres clés. URL: <https://www.agencebio.org/vos-outils/les-chiffres-cles/> (дата звернення 10.10.2020 р.).
3. Aleksejeva, Lasma; Pelse, Modrite. Procurement of organic food by latvian schools. Proceedings of the 2019 International Conference “*Economic Science for Rural Development*”. No. 50. Jelgava, LLU ESAF, 9-10 May 2019, pp. 305-311. DOI: 10.22616/ESRD.2019.038.
4. de Backer, E., Aertsens, J., Vergucht, S. and Steurbaut, W. “Assessing the ecological soundness of organic and conventional agriculture by means of life cycle assessment (LCA): A case study of leek production”, *British Food Journal*. 2009. Vol. 111 No. 10. P. 1028-1061. <https://doi.org/10.1108/00070700910992916>.
5. Mikkelsen, B. E., & Sylvest, J. Organic Foods on the Public Plate: Technical Challenge or Organizational Change? *Journal of Foodservice Business Research*. 2012. 15(1). P. 64-83. <https://doi.org/10.1080/15378020.2011.650541>.
6. Błocisz, Justyna and Agnieszka, Baer-Nawrocka. (2018). Efficiency of Polish organic and conventional farms. *Studies in Agricultural Economics*. 120. issue 1. number 273118. URL: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:ags:stagec:273118> (дата звернення 10.10.2020 р.).
7. Ihnatenko, M., & Novak, N. Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the european and international experience. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No.4. P. 126-133. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-126-133>.
8. Soetriso Soetriso, Djoko Soejono, Evita Soliha Hani, Anik Suwandari, Bagus Shandy Narmaditya. Challenges and Opportunities for Agribusiness Development: Lesson from Indonesia. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020. Vol. 7. No. 9. P. 791-800.
9. Sajadian, M., Khoshbakht, K., Liaghati, H., & Veisi, H. Developing and quantifying indicators of organic farming using analytic hierarchy process. *Ecological Indicators*. 2017. Vol. 83. P. 103-111. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.07.047>.
10. Kramol, P., Thong-ngam, K., Gypmantasiri, P. and Davies, W.P. Challenges in developing pesticide-free and organic vegetable markets and farming systems for smallholder farmers in north thailand. *Acta Horti*. 2006. No. 699, P. 243-252. DOI: 10.17660/ActaHort.2006.699.28 (<https://doi.org/10.17660/ActaHort.2006.699.28>).
11. Valencia, V., Wittman, H. & Blesh, J. Structuring Markets for Resilient Farming Systems. *Agronomy for Sustainable Development*. 2019. Vol. 39. Article number: 25. <https://doi.org/10.1007/s13593-019-0572-4>.
12. Scott, S., Si, Z., Schumilas, T., Chen, A., Contradictions in state- and civil society-driven developments in China's ecological agriculture sector. *Food Policy*. Vol. 45, April 2014, P. 158-166. ISSN 0306-9192, <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2013.08.002>.

13. Wang, Erpeng & Gao, Zhifeng & Heng, Yan & Shi, Lijia, "Chinese consumers' preferences for food quality test/measurement indicators and cues of milk powder: A case of Zhengzhou, China," *Food Policy, Elsevier*. 2019. Vol. 89(C). DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.101791.
14. Polonsky, Michael, Bhaskaran, Suku, Cary, John and Fernandez, Shadwell Environmentally sustainable food production and marketing: opportunity or hype? *British food journal*. 2006. Vol. 108. No. 8. P. 677-690, doi: 10.1108/00070700610682355.
15. Amodio, M.L.; Chaudhry, M.M.A.; Colelli, G. Spectral and Hyperspectral Technologies as an Additional Tool to Increase Information on Quality and Origin of Horticultural Crops. *Agronomy*. 2020. 10 (1): 7. <https://doi.org/10.3390/agronomy10010007>.
16. Marenichenko, V. Mechanisms of state regulation of small and medium businesses. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2016. Vol. 2. No 5. P. 41-47. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2016-2-5-41-47>.
17. Bazaluk, O.; Yatsenko, O.; Zakharchuk, O.; Ovcharenko, A.; Khrystenko, O.; Nitsenko, V. Dynamic Development of the Global Organic Food Market and Opportunities for Ukraine. *Sustainability*. 2020. 12 (17), 6963. <https://doi.org/10.3390/su12176963>.
18. Marmul, L., & Krukovskaya, E. Certification of agrarian enterprises-producers of organic products in order to enter european markets. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 4. P. 209-216. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-209-216>.
19. Експорт української органічної продукції (2019). URL: <https://organicinfo.ua/infographics/ohliad-orhanichnoho-gynku-ukrainy-2019/> (дата звернення 10.10.2020 р.).

References.

1. Novak N.P. (2016), "World experience of state support of organic production", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_6_26 (Accessed 10 October 2020).
2. Agence Bio (2020), "Les chiffres clés", available at: <https://www.agencebio.org/vos-outils/les-chiffres-cles/> (Accessed 10 October 2020).
3. Aleksejeva, L. and Pelse, M. (2019), "Procurement of organic food by latvian schools", Proceedings of the 2019 International Conference "Economic Science for Rural Development", vol. 50, Jelgava, LLU ESAF, pp. 305-311. DOI: 10.22616/ESRD.2019.038.
4. de Backer, E., Aertsens, J., Vergucht, S. and Steurbaut, W. (2009), "Assessing the ecological soundness of organic and conventional agriculture by means of life cycle assessment (LCA): A case study of leek production", *British Food Journal*, vol. 111, no. 10, pp. 1028-1061. <https://doi.org/10.1108/00070700910992916>.
5. Mikkelsen, B. E. and Sylvest, J. (2012), "Organic Foods on the Public Plate: Technical Challenge or Organizational Change?", *Journal of Foodservice Business Research*, vol. 15(1), pp. 64-83, <https://doi.org/10.1080/15378020.2011.650541>.
6. Błocisz, J. and Baer-Nawrocka, A. (2018), "Efficiency of Polish organic and conventional farms", *Studies in Agricultural Economics*, [Online], vol. 120, issue 1, number 273118, available at: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:ags:stagec:273118> (Accessed 10 October 2020).
7. Ihnatenko, M. and Novak, N. (2018), "Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the european and international experience, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4(4), pp. 126-133, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-126-133>.
8. Soetrisno, S. Soejono, D. Hani, E. S. Suwandari, A. and Narmaditya, B. S. (2020), "Challenges and Opportunities for Agribusiness Development: Lesson from Indonesia", *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, vol. 7, no. 9, pp. 791-800.
9. Sajadian, M., Khoshbakht, K., Liaghati, H. and Veisi, H. (2017), "Developing and quantifying indicators of organic farming using analytic hierarchy process", *Ecological Indicators*, vol. 83, pp. 103-111, <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.07.047>.
10. Kramol, P., Thong-ngam, K., Gypmantasiri, P. and Davies, W.P. (2006), "Challenges in developing pesticide-free and organic vegetable markets and farming systems for smallholder farmers in north thailand", *Acta Horti*, vol. 699, pp. 243-252, DOI: 10.17660/ActaHort.2006.699.28. <https://doi.org/10.17660/ActaHort.2006.699.28>
11. Valencia, V., Wittman, H. and Blesh, J. (2019), "Structuring Markets for Resilient Farming Systems", *Agronomy for Sustainable Development*, vol. 39: 25, <https://doi.org/10.1007/s13593-019-0572-4>.
12. Scott, S., Si, Z., Schumilas, T. and Chen, A., (2014), "Contradictions in state- and civil society-driven developments in China's ecological agriculture sector", *Food Policy*, vol. 45, pp. 158-166, <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2013.08.002>.
13. Erpeng, W. Zhifeng, G. Yan, H. and Lijia, S. (2019), "Chinese consumers' preferences for food quality test/measurement indicators and cues of milk powder: A case of Zhengzhou, China," *Food Policy, Elsevier*, vol. 89(C). DOI: 10.1016/j.foodpol.2019.101791.
14. Polonsky, M. Bhaskaran, S. Cary, J. and Fernandez, S. (2006), "Environmentally sustainable food production and marketing : opportunity or hype?", *British food journal*, vol. 108, no. 8, pp. 677-690, doi: 10.1108/00070700610682355.

15. Amodio, M.L. Chaudhry, M.M.A. and Colelli, G. (2020), "Spectral and Hyperspectral Technologies as an Additional Tool to Increase Information on Quality and Origin of Horticultural Crops", *Agronomy*, vol. 10, no. 7, <https://doi.org/10.3390/agronomy10010007>.
16. Marenichenko, V. (2017), "Mechanisms of state regulation of small and medium businesses", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 2(5), pp.41-47, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2016-2-5-41-47>.
17. Bazaluk, O. Yatsenko, O. Zakharchuk, O. Ovcharenko, A. Khrystenko, O. and Nitsenko, V. (2020), "Dynamic Development of the Global Organic Food Market and Opportunities for Ukraine", *Sustainability*, vol. 12 (17), 6963, <https://doi.org/10.3390/su12176963>.
18. Marmul, L. and Krukovskaya, E. (2018), "Certification of agrarian enterprises-producers of organic products in order to enter european markets", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 4, pp. 209-216, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-209-216>.
19. organicinfo (2019), "Export of Ukrainian organic products", available at: <https://organicinfo.ua/infographics/ohliad-orhanichnoho-rynku-ukrainy-2019/> (Accessed 10 October 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.02.2021 р.